

259054

259054

DIMITRIE ȚICHINDEAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE

TRAIAN TOPLICEANU
PROFESOR LA ȘCOALA NORMALĂ DE BĂIEȚI
DIN TIMIȘOARA

EDITURA „TIPOGRAFIA ROMÂNEASCĂ”
TIMIȘOARA I., PIAȚA ȚEPEȘ VODĂ No. 2. — TELEFON 12-00

DIMITRIE TICHINDEAL

BCU Cluj • Central University Library Cluj

DE

TRAIAN TOPLICEANU
PROFESOR LA ȘCOALA NORMALĂ DE BĂIEȚI
DIN TIMIȘOARA

BIBL. UNIV. CLUJ

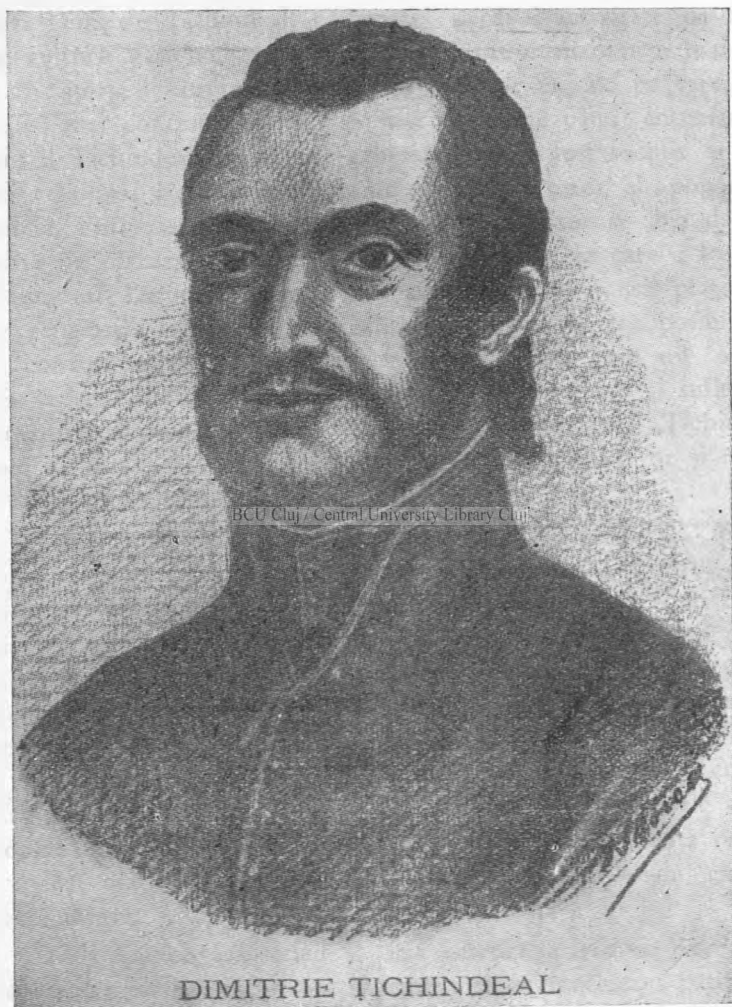
2695 - 3. XII. 1932

EXEMPLAR LECAL

EDITURA „TIPOGRAFIA ROMĂNEASCĂ”
TIMIȘOARA I., PIAȚA ȚEPEȘ VODĂ No. 2. — TELEFON 12-00

259054

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIMITRIE ȚICHINDEAL

În întâia decadă a secolului al XIX-lea apare în arena publică Dimitrie Țichindeal, cărturarul a cărui activitate pe terenul culturii naționale trebuie să ne deștepte curiozitatea, mai ales că în istoria literaturii române și-a asigurat un loc pe care, azi, nu i-l mai contestă nimeni. A fost o vreme când entuziasmul pentru Țichindeal era așa de general, încât a fost socotit ca una din cele mai alese expresiuni ale geniului creator al poporului român. Entuziasmul acesta însă a scăzut simțitor și abia dacă o mână de cărturari își mai aduc aminte de acela care a fost D. Țichindeal. De multe ori este amintit ca un iscusit plagiator, iar generațiile mai noi sunt silite să primească fără posibilitate de control această caracterizare. Destinul însă, care nu pierde din vedere nimic, a făcut ca cel mai desăvârșit geniu al sufletului românesc, marele Eminescu, într'o jumătate de vers: „Țichindeal gură de aur“, să eternizeze munca acestui mare iubitor și adânc sbuciumat de soarta neamului său.

Dacă frații de sânge și contemporani: Micu, Șincai, Maior, Iorgovici, avuseseră fericita ocazie ca să-și scoată izvorul scrierilor lor de prin bibliotecile luminatului Apus, el a fost fericit, căci venit-a vremea ca și „obidita nație românească“ să-și ridice capul în împărăția luminii. În schimb pentru scrierile sale, Țichindeal nu s'a folosit de biblioteci, ci judecând după sufletul necăjit al Românului și înapoiata stare culturală a neamului său, a scris îndrumări și sfaturi mai apropiate de popor. A contribuit cu cuvântul și cu fapta la crearea unei vieți culturale și naționale mai intense și în același timp demnă de mărețta origine romană, atât de discutată -- în vremea aceea -- de către o parte dintre învățații străini.

Dela amvonul bisericii și dela catedră a vorbit Românii despre această origine și i-a îndemnat să se lumineze; patimile și obiceiurile rele să le alunge și să-și aleagă ca arme de luptă iubirea de frați, dar mai ales iubirea de neam. Aici în Banat, alături de alți cărturari ca Mihail Roșu, Paul Iorgovici, Const. Diaconovici-Loga, a fost purtătorul flamurei redeșteptării naționale, pe o cale mai puțin savantă ca aceea a învățaților ardeleni, dar

cu mai multă eficacitate și cu mai adânci repercusiuni în sufletul poporului de jos.

Incercând să schițăm activitatea lui D. Țichindeal în lumina vremurilor de astăzi, n'o facem decât pentru a reîmprospăta această activitate, care pe vremuri a avut o mare valoare pentru neamul românesc și pentru că în ea se întrevede sbuciumul acestui neam, în Banat — supus multă vreme nu numai politicește altui stat, dar și din punct de vedere bisericesc, îndeosebi a arhierilor sârbi. Și cum biserica era aproape singura instituție, pe lângă care, în împrejurările politice de-atunci, s'ar fi putut desvolta naționalismul românesc, dela sine se înțelege că sbuciumul și frământările cărturarilor români trebuiau să fie din cale afară de grele. Cu supremă jertfă însă, acești cărturari, și-au purtat, plini de demnitate, crucea martirajului pentru izbânda finală a neamului românesc.

De aceea avem speranțe că, încă și în zilele noastre, dramatica și sublima încăpăținare de a fi lucrat pentru binele neamului, va găsi admirație și cinstire între Români.

VIAȚA LUI ȚICHINDEAL.

Fără îndoială Țichindeal s'a născut în Becicherecul-mic, căci aproape toată viața lui se manifestă în jurul acestui loc. Totuși date pozitive, pe care să ne bazăm cu certitudine în afirmațiunea noastră, nu sunt. Aceeași nesiguranță o găsim și în ceea ce privește data nașterii lui, lucru ce ni se pare mai interesant de știut pentru a putea verifica spusele unui biograf mai vechiu, care zice că la 1779: D. Țichindeal, împreună cu Mihail Roșu, propunea la un improvizat curs de teologie și preparandie din Timișoara.¹⁾ Faptul acesta nu poate fi adevărat, mai ales că nimic nu ne îndrituește să fixăm anul nașterii lui Țichindeal înainte de anii 1760—1765²⁾ sau chiar o dată mai târzie.

Despre familia lui Țichindeal nu știm aproape nimic. În discursul său de recepție³⁾ la Academia Română, Iosif Vulcan amintește de un Gheorghe Țichindeal preot în Bulza între anii 1813—1816, care însă nu poate să fie decât un frate al scriito-

1) Acest lucru e afirmat de Dl. I. Vuia în a sa lucrare: „Școalele românești bănățene în sec. XVIII“ Orăștie 1896, pg. 86—87. Se pare că Dl. Vuia a luat fără control, acest amănunt din lucrarea lui At. Marienescu asupra lui P. Maior.

2) Vezi: O. Densușianu: Lit. rom. modernă p. 80

3) Analele Academiei Române S. II T. IV și „FAMILIA“

rului. Dl N. Iorga spune că tatăl-său se numea Zaharia și era preot, iar pe mama sa o chema Elena. (N. Iorga Ist. lit. rom. sec. XVIII vol. II p. 421).

Căsătorit a fost cu fata preotului sârb Nadașchi din Becicherecul-mic, dar copii n'au avut. În urmă a divorțat.

Școala pe care a făcut-o Țichindeal, începând dela cea din-tâi buchie, a fost școala sârbească, unde va fi primit și câteva învățături de cultură germană, impuse în aceste părți, în special, prin ordinele împărătești ale Mariei Tereza și Iosif al II-lea. În urmă trece la gimnaziul din Timișoara.

ȚICHINDEAL: a) Invățător.

Ce școală a urmat după aceea, nu știm precis, doar că la anul 1794 îl găsim învățător în comuna Belinț, după cum o mărturisește chiar el în cartea lui „Sfaturile înțelegerii cei sănătoase“ p. 38.⁴⁾

Aici nu a stat mult, căci, tot în amintita lucrare a lui la capitolul „Patronii“ p. 2, ne spune că a fost învățător și în comuna Beregeu,⁵⁾ de unde, la 1801, s'a dus la cursul teologic din Timișoara. Aceasta o spune el în „Epitomul“ tradus de el și tipărit la Buda în 1808. Aci a avut ca profesori pe Pavel Ghenghelaț⁶⁾ și pe Mihail Roșu Martinovici. Acest curs de teologie cred că va fi fost un curs improvizat care n'a durat decât câteva luni — 6 luni era obiceiul — căci în 1802 Țichindeal se găsește în slujba de învățător și se pare și capelan al socrului său în Becicherecul-mic.

Din timpul când era în Becicherecul-mic, sunt acte în care semna: „Invățător naționalnic în Becicherecul-mic“.⁷⁾ Prin hărnicia și destoinicia lui de învățător, a ajuns să fie recunoscut chiar și de forurile oficiale ca un om foarte priceput, încredințându-i-se slujba de revizor școlar.⁸⁾

b) Preot.

În anul 1805 — în războiul dintre Francisc I împăratul Austriei și Napoleon — a îndeplinit slujba de Duhovnic al unui

4) Vezi: I. Vulcan: discurs de recepție

5) Vezi: Bianu Hodoș: Bibliografia Românească Veche Tom. II. p. 436

6) Vezi: Dr. St. Pop: Frământări românești în jurul scaunului episcopesc ortodox dela Arad 1929 pag. 15 — Ghenghelaț a fost un reflectant la acest scaun.

7) I. Vulcan: l. c. p. 458 nr. 9

8) Corespondența lui cu S. Vulcan ep. de Oradea. Vezi și lucrarea lui: „Sfaturile înțelegerii cei sănătoase“, cap. „Patronii“ p. 4.

regiment, până la 3 Septembrie 1805 — dată de când se constată că a devenit parohul bisericii din Becicherecul-mic. Lărgindu-și, prin propriile-i forțe, terenul de activitate, la anul 1807 a semnat o petiție către împăratul Austriei, prin care a cerut să fie numit director al școalelor române din Banat.⁹⁾

Dorința lui n'a fost o absurdă veleitate de a parveni în locuri și pozițiuni sociale pe care nu le-ar fi meritat; nu, dorința lui se rezima pe un imbold al conștiinței lui de om, care se credea capabil de a îndrepta o parte din relele ce erau cauza tuturor neajunsurilor noastre românești în acea vreme.

Ită ce zice el despre starea școalelor de atunci:

„De voești să ști în sat unde e școala? nu întreba pe niimeni, ci du-te, apoi vei afla o casă nu departe de biserică, desgrădită, descoperită, cu ferestrele sparte și cu hârtie lipite; să știi că aceea e școala“.¹⁰⁾

Iar aceia cari aveau să activeze în astfel de șandramale, cu tot sufletul lor — în folosul neamului lor — erau considerați așa cum arată Țichindeal: „și pentru aceea tinerimea noastră întru învățăturile cele de lipsă spre buna educație nu prea mult spor face și starea cea bună a poporului prin aceasta pătimește, — de unde și învățătorii sau crescătorii pruncilor până întru atâta urâciune pe la noi au ajuns, cât pe multe locuri nu mai mult, fără numai ca pe crâsnicul sau sfetul bisericii îi socotesc“.¹¹⁾ Cuvintele acestea trebuie să fi avut un ecou adânc în sufletul poporului și sunt numai puține din multe altele la fel, care l-au consacrat ca un îndărătnic luptător pentru promovarea intereselor națiunii românești din Banat.

Prin activitatea lui de preot-învățător a fost indrituit să facă aceste triste constatări, întrucât și-a dat seama că regulamentul „națiunii ilirice“ din 1770 și îndeosebi legea școlară: „Ratio educationis“ din 1777 — impuse de împărăteasa Maria Teresia, în senzul ca fiecare neam din imperiul său să se poată lumina prin școalele sale naționale — nu au fost respectate de chiriarhii bisericii ortodoxe din Banat, cu toții sârbi și cari urmăreau satisfacerea intereselor politice și naționale ale națiunii sârbești.¹²⁾

9) I. Vulcan: o. c.

10) Țichindeal: Arătare despre starea acestor noua introduse școlărești inst. p. 19.

11) Idem: p. 6.

12) Vezi: „Almanahul învățătorilor“ a. 1930 p. 40

„Românilor bănăţeni li-se răspise locaşul lui Dumnezeu, biserica, şi în locul ei li-se impuse o biserică cu o limbă străină: ierarchia sârbească cu toate şicanele sale. Mitropolitul era un despot necontrolat, iar Vlădicii vrednici sateliţi ai lui“.¹³⁾

c) Profesor.

Românii însă, în frunte cu oameni ca Țichindeal și alții de seama lui, au continuat să lupte pentru obținerea dreptului de înființare a unor școli normale care aveau să pregătească pe învățătorii neamului nostru în limba națională românească.

Lupta perseverentă a lor a fost încoronată cu un strălucit succes, căci la 9 Februarie 1811 Francisc I, împăratul Austriei, dă ordin ca să se înființeze 3 școli de pedagogie (Preparandii) pentru „Națiunea ilirică“; dintre care una pentru Români, alta pentru Sârbi, iar a treia pentru Greci. Cea românească este cunoscută în istoria culturii noastre naționale sub numele de Preparandia din Arad.¹⁴⁾

La această preparandie au fost numiți ca profesori: 1. Ioan Mihuț, directorul de mai târziu al școalelor din districtul Caransebeșului, pentru: pedagogie, metodică și istoria țării ungu-rești; 2. preotul din Becicherecul-mic Dimitrie Țichindeal pentru religie; 3. Iosif Iorgovici, doctor în filosofie—nepotul marelui cărturar bănăţean P. Iorgovici — pentru matematici și geografie; 4. și în fine, învățatul cântăreț dela școala coloniei române din Budapesta, Constantin Diaconovici-Loga, pt. gramatica l. române, concept și cântare bisericească. Activitatea acestora pe terenul culturii românești o relevă și P. Maior, în a sa „Istorie pentru începutul Românilor în „Dacia“ (N. Iorga Ist. lit. rom. sec. XVIII, vol. II, p. 252.)

Pentru ca să ajungă în postul de profesor-catihet la această preparandie — ale cărei cursuri s'au deschis la 3/15 Noiembrie 1812, — Țichindeal a intervenit din bună vreme. Samuil Vulcan, episcopul Oradiei, îi răspunde la 31 Oct. 1812 că a intervenit pentru el: „însă — zice episcopul — puțină speranță am, ca să puteți oarecare-va dorita profesorie dobândi, serbimea împotriva voastră lucrând“.¹⁵⁾

Pentru un preot supus ierarhiei sârbești, care nu voia să se întâmple nimic fără știrea și consimțământul ei, acțiunea lui

13 I. Vulcan: „Familia“ 1895 p. 446.

14 Preparandia sârbească a fost la Sânt Andrei, iar cea grecească chiar în Pesta, unde Grecii erau foarte numeroși (Vezi Țichindeal: „Arătare“ p. 8)

15) I. Vulcan; „Familia“ 1895 p. 459

Țichindeal a fost ceva prea îndrăzneț, dar zice el: „Ce n'aș îndrăzni eu pentru binele neamului meu?“ (coresp. cu Vulcan nr. VI)

Țichindeal, cum am arătat mai sus, a ajuns profesor „de învățătura legei“, dar în această situație nu rămâne decât 2 ani — până la anul 1814 — când, după ce tipărise „Fabulele“, intrigile și tot felul de persecuțiuni îl silită să se retragă.¹⁶⁾ Motivele care l-au forțat să-și părăsească postul, ni le arată chiar el în scrisoarea adresată episcopului Samoil Vulcan la 18 Iunie 1814:

1. „Că eu — zice Țichindeal — aicea la Aradu nu amu îngăduitu ca preparanzii în biserică tótă slujba Sloveno-muscalu-sârbesce să o cânte, precum a poftitu Vlădica“ (sârbesc).

2. „Că clerul celu mai mare sârbescu socotește că de voiu fi eu de aicea ridicatu încă la bonă vreme, voiu putea lesne aduce preoțimea diecesei Aradului să se retragă dela cererea loru înțrândulu Vlădiciei românești“.

3. „Că nu voru Sârbii să se lumineze Români, și ei socotescu că de nu voiu fi eu aicea în școale, mai lesne au o vor sârbi, au strica“.¹⁷⁾

Și mai departe, după ce motivează oarecumva episcopului toată atitudinea sa, zice: „Scurt, binele neamului meu mă interesiruesce cu plecăciune prea Preosfinția Ta!“

Astăzi, când putem judeca împrejurările vremii de-atunci în afară de sfera intereselor, fie naționale, fie personale, — putem afirma, că într'adevăr acestea au fost adevăratele motive care impuneau alungarea lui Țichindeal dela catedra sa, de unde lumina culturii românești începuse să radieze germenii adevărului, acoperit — pân'aci — de despotismul cel mai sălbatec, ascuns sub haina bisericească a Mitropoliților și Vlădicilor sârbi, ce ne blagosloveau cu părinteasca lor binecuvântare.

Promotorul mișcărilor de desrobire național-bisericească a fost catihetul Dimitrie Țichindeal. Lucrul acesta îl știau Sârbii foarte bine și de aceea se folosesc de toate mijloacele pentru a-l îndepărta dela școală. În repetate reclamații către autoritățile superioare spun Sârbii, că Țichindeal absentează dela prelegeri, că e neastâmpărat („inquietus“), ba că e imoral („immoralis“) și în fine — ca să înmulțească capetele de acuză — că Arădani n'ar fi prea mulțumiți cu metoda lui de învățământ.

16) O. Densușianu: Lit. rom. mod. vol. I. p. 80

17) Vezi și Gazeta „Viitorul Graniței“ din Caransebeș a. 1926 nr. 25.

Acuzele sunt precise. Consiliul loc. regesc, luându-le în dezbateri, dă un „rescript“ cu nr. 14623 din 22 Iunie 1813 prin care încunoștințează pe Episcopul Pavel Avacumovici dela Arad, că Impăratul a dispus întreprinderea unei serioase cercetări.

Avea să se cerceteze anume dacă acuzele sunt motivate, pentru ca vinovatul să tragă și să sufere consecințele. Cu ancheta este încredințat Comitatul Aradului.

Indată după aceasta Antoniu Bánhidi, „processualis. iudex nobilium“ al Comitatului Arad, transpune acuza contra lui D. Țichindeal și magistratului orașului Arad, cu poruncă expresă de a cerceta și a stabili cari sunt plângerile și nemulțumirile cetățenilor orașului față de acuzatul catihet.

Magistratul s'a executat prompt și raportează apoi judeului instructor Bánhidi: „că s'a citit în public acuza contra numitului catihet, dar cetățenii, adunați în număr mare, au declarat că nu au nimic contra lui Țichindeal, care fiind un om de inimă și înțelept, e vrednic de toată lauda — „omni laude dignitum esse“ — și că în toate privințele sunt mulțumiți, precum cu modul lui de predare, așa și cu caracterul lui moral“. Despre metoda de predare a lui Țichindeal a făcut un raport favorabil și direcțiunea Preparandiei. *)

Fără îndoială raportul magistratului orașului Arad n'a fost pe placul aceloră dela care plecau acuzele. Pentru acest motiv ei au continuat cu perseverență să pună pe Țichindeal într'o lumină dezagreabilă înaintea forurilor oficiale înalte. Aceasta au făcut-o nu pe calea rapoartelor oficiale, ci cu ajutorul scrisorilor confidențiale. Cel care era meșter în această privință a fost Episcopul dela Timișoara, fratele celui dela Arad, frate mai tânăr și care știa să apere și scaunul aceluia, bătrân și aproape neputincios. Scrie Episcopul dela Timișoara o scrisoare după care se și întocmește un raport de către Cancelaria ungurească cu data de 11 Martie 1814, în care — după scrisoarea Episcopului, — sub raportul moral, Țichindeal e taxat: mincinos, înșelător și vagabond. (Czikingyal wurde vermögē der Briefe des Temesvarer Bischofs als ein Lügner, Betrüger und Wagabund gehalten“).*)

*) „Protocolum sessionis magistratus civici Aradiensis die 15 Sept. 1813 in politico Oeconomicis celebratae“, în Arhiva orașului Arad. **Vezi în această privință:** „Anuarul institutului ped. și teologic ort. rom. din Arad“. 1911|12 p. 132.

*) **Vezi:** Dr. A. Sădean: „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre“ în Anuarul Inst. ped. teol. ort. rom. din Arad 1912|13 p. 76.

În Iunie 1814 Țichindeal este depus din postul de catihet al Preparandiei din Arad, menținut în serviciu provizoriu, până la numirea altuia. ¹⁸⁾

Convins însă de nedreptatea ce i-se face își agață speranțele de dreptatea pe care i-o va face împăratul, la care s'a și dus în audiență.

La 21 Iunie 1815 Țichindeal scrie lui S. Vulcan din Buda, unde s'a întâlnit cu Nestorovici, directorul școalelor „națiunii ilirice“. În 4 Iulie 1815 este primit în audiență de Arhiducele Reiner, căruia îi înmânează o cerere pentru a se ridica sechestrul de pe „Fabule“, ¹⁹⁾ — o chestiune asupra căreia vom reveni.

În corespondența cu Vulcan nr. XXII, Țichindeal arată că a spus Arhiducelui și verbal conținutul cererii. Anume „Fabulele lui au fost sechestrate numai fiindcă Vlădicii fiind sârbi, nu știu nimic românește, deci a crezut neprietenilor săi cari au tâlcuit rău cartea. Românii remași înapoi în cultură — adaugă el — văzând ce se întâmplă acum cu fabulele lui, și-ar pierde plăcerea a mai scrie“. În această privință Arhiducele i-a răspuns că va cerceta cauza și l-a îndrumat la Palatin.

Tot Arhiducelui îi spune, că postul de catihet nu-l mai cere, dar îl roagă ca „să se considere meritele lui de fost capelan la regiment și de catihet în trei ani, și să fie demis în cinste, ca următorii lui să petreacă cu râvnă în această diregătorie“. — „Das ist recht und billig“ i-a răspuns Arhiducele.

În a doua cerere — cea adresată Împăratului și predată Palatinului — Țichindeal spune că: „a servit 3 ani ca profesor-catihet la Preparandia din Arad și cu stăruință grea și cu sânguință neobosită a instruit mai bine de 300 de tineri; în timpul acestui greu serviciu a editat în limba română și un catehism teologic, de care Românii încă niciodată n'au avut; și totuși desconsiderându-se silințele lui, în Iunie 1814 Consilierul regesc Nestorovici, la ordinul consiliului de locotenență, l-a demis din oficiul său, cu însărcinarea însă ca până la hotărîrea mai înaltă să poarte și mai departe agendele, ceea ce îndeplinește și acum cu aceeași râvnă, dar până în ziua aceea nu i s'a făcut cunoscut prin nici un comunicat, că ce i se impută și cu ce s'a făcut vrednic de această disgrăție“.

18) Vezi cererea lui adresată împăratului. S. Vulcan, Familia, 1895, p. 495, 496.

19) Fabulele au fost sechestrate în Decembrie 1814.

Și încheie: „Majestate! Dreptul sfânt al apărării și dreptul de a nu fi condamnat neascultat, nu se refuză nici celui mai mare făcător de rele; acest drept mi-l cer și eu la tronul Majestații Voastre, și nu pentru ca să fiu restituit în funcțiunea mea, ci să vă îndurați a ordona ca toate punctele cu care sunt acuzat să mi-se comunice în scris, ca eu, de nevinovăția mea, să mă pot apăra în contra învinuirilor fără de nici un temei al acuzatorilor mei, și astfel să pot părăsi cu cinste oficiul pe care trei ani de zile l-am purtat; aceasta pretinde onoarea mea și poziția-mi de preot, precum și instituirea unui exemplu pentru indivizii cari în viitor vor îndeplini acest post, chiar dacă nu s'ar considera neînsemnatele mele merite, pe care le-am câștigat ca și cașelan în resbelul din 1805, ca autor a cinci scrieri românești, în o epocă în care puține de acestea au apărut, și ca și catihet al Preparanzilor, pe care i-am cultivat cu atâta stăruință și râvnă“²⁰⁾

După ce s'a întors dela Viena, cu siguranță s'a dus în Becicherecul-mic, în slujba lui de preot, unde fusese suplinut de un preot cu numele M. Tomici.

În locul său de catihet la Preparandie a fost numit Grigorie Lucacici.

ȚICHINDEAL LUPTĂTOR PENTRU DEZROBIREA BISE- RICII DE SUBT IERARHIA SĂRBEASCĂ.

Încă în timpul când Țichindeal se afla la Viena — 13 Iunie 1815 — Mitropolitul sârb Stratimirovici din Carloveț face un referat către cancelarul aulic Iosif Erdödi în cauza cererii Românilor pentru viădicia Aradului. În acest referat Mitropolitul spune că, încă cu un an înainte — prin urmare când Țichindeal era încă profesor la Arad — i s'a relatat din dieceza Timișorii și a Vârșetului, că Țichindeal, cunoscutul catihet, și profesorul C. Diaconovici dela școala pedagogică din Arad, „stărnesc și propagă naționalismul român“ și că ei sunt autorii cererii care s'a dat Majestații Sale Impăratului, în numele clerului și al poporului român din aceste părți, ca după moartea episcopului din Arad sârbul P. Avacumovici, viitorul episcop să nu se mai impună prin sinodul sârbesc din Carloveț, căci acela va fi tot sârb, ci Impăratul să numească cu dela sine putere un Român în cea-stă înaltă demnitate, ceea ce ar fi spre mulțumirea credincioșilor din dieceză, în majoritate Români.²¹⁾

20) S. Vulcan „Familia“ 1895, p. 495—496.

21) V. Corespundența cu Vulcan nr. XXV.

Iată deci pe Țichindeal și C. Diaconovici-Loga purtători ai ideii de desrobire națională-bisericească de subț Sârbi, sau după vorba Mitropolitului Stratimirovici, „stârnitori și propagatori ai naționalismului român“.

Intr'adevăr, încă dela venirea lor la școala normală din Arad, Țichindeal și Diaconovici-Loga propagau — pe toate căile — ideea de a cere Împăratului ca la moartea bătrânului și nepuținiciosului episcop Pavel Avacumovici²²⁾ din Arad, să fie numit un Episcop român.

Petiția a fost întocmită, după părerea Mitropolitului de Carlovci, de către Dimitrie Țichindeal și Constantin Diaconovici-Loga, ambii profesori la Preparandia dela Arad. De altfel aproape toți profesorii acestui institut au fost — atunci — bănățeni și, în scurt timp, i-au imprimat pecetea sbuciumărilor românești în așa măsură, încât Damaschin Bojâncă, în prefața cărții sale: „Diregătorul buneii creșteri“ — (Directorium bonae Educationis, Buda 1830) — spune că întreaga ginte română privea la el — la institut — ca la „mântuitorul din necazuri și întemeietorul fericii românești“ *)

Să ne oprim puținel asupra petiției în chestiune, deoarece cunoscând-o, ușor ne vom lămuri asupra felului cum au știut să lupte pentru românism, acei cari au trăit înainte cu 100 și mai bine de ani și în fruntea cărora se găsea D. Țichindeal, popa din Becicherecul-mic.

Petiția a fost întocmită de Țichindeal și Diaconovici-Loga și semnată de un mare număr de persoane, preoți și mireni, în numele neamului și clerului românesc.

Ea începe așa: „Neamul și preoțimea din dieceza Aradului, de legea grecească neunită, cu cea mai plecată și credincioasă s'au rere îngenunchind, îndrăznește a se ruga, ca după moartea acestui episcop, Pavel Avacumoviciu, după milostiva sa îndurare, Măiestatea Voastră să binevoiască a le da lor episcop de neam român cu sângele și cu inima română“.

Petiționarii relevă apoi grija ce o poartă împăratul pentru popoarele imperiului său, dându-le și Românilor dreptul la o Preparandie, care „pentru deșteptarea și luminarea neamului românesc s'au ridicat“, iar neamul și clerul românesc „plin de mângăere l-au primit“ în nădejdea „de a goni negura care le cuprinse mințile, cât nu putea să-și cunoască datorințele către Dum-

22) Moare în 13 Aug. 1815.

*) Vezi T. Păcățian: „Cartea de Aur“ I p. 139.

nezeu, nici către Monarh, nici către patrie, nici către cel de aproape, nici către sine însuși“.

„Dar ca să nu se spulbere această abia înfiripată nădejde, e de lipsă — spune petiția — o căpetenie păftorească de neamul său, care să poarte grija și să privegheze la luminarea neamului, ca nu încredințându-l și rămânând iarăși în grija acelorași, cari până acuma la atâta număr de om au împiedicat și au întârziat luminarea“.

După ce se menționează că „tabelele legilor și mărturiile istoriilor“ dovedesc că neamul românesc este cel mai vechiu pe aceste meleaguri, petiționarii arată împăratului motivele relelor de care suferă neamul românesc.

Aceste rele nu provin atât din privilegiile acordate de împăratul Leopold I Sârbilor veniți aci la anul 1690 în frunte cu patriarhul și mitropolitul lor Arsenie Cernovici, cât mai ales din viciul „clerului celui mare sârbesc, care cu vicleană măiestrie, sub forma privilegiilor, a căutat și a lucrat ca nesimțit să înșele și să prindă pe Români în lanțul său“.

„Drept aceea, mai marii clerului sârbesc văzând bunătatea Românilor cea proastă și făcând întrebuintare de dânsa, au lucrat fără Români pentru Români, cum braucivrut ei, — cari nu a fost nimenea până acum care să le stea împotriva, și să-i împiedece de-a căuta cu scăderea altuia ridicarea lor, precum au lucrat mai marii clerului sârbesc cu Români“.

Petiționarii trec apoi la considerațiuni istorice, scriind și cerând împăratului să binevoiască a da o dreaptă judecată pentru neamul nostru, arătându-i că: „Românii cu locuința în părțile Ungariei celea dincolo de Tisa și în tot Ardealul, care de demult se chema Dacia, mai nainte de-a lua Ungurii stăpânirea în părțile acestea, cu mulți ani sunt mai vechi“.

După ce i se arată împăratului că, împotriva celor mai vitrege împrejurări istorice, poporul român s'a menținut intact, ba chiar a avut un rol însemnat în ce privește creștinarea ungarilor sfântului Ștefan, — petiționarii arată că „în Dieta crăimei“ ținută la anul 1792, între alte hotărâri — la propunerea chiriarihilor sârbi — s'a adus și cea următoare: „Statornica norocire a societății cetățenești se cuprinde în norocirea tuturor soților, deci toți aceia lucrează împotriva statornicei fericiri a patriei, cari milioane de locuitori de legea aceasta, prin vre-o câteva mădulare ale sale ar vrea să-i sustragă dela darurile și facerile de bine ale constituției“. Prin urmare, zic Români: „împotriva statornicei

fetică a patriei lucrează clerul cel mare sârbesc, închizând calea neamului românesc, care cu trei părți este mai mare la număr decât neamul sârbesc, ca să nu poată avea ocazie de a străbate la nici o treaptă a vre-unei diregătorii“. Concluzie firească și în același timp judecată aspră, dar dreaptă a acțiunii de desnaționalizare întreprinsă de Sârbii conducători în biserică!

Pentruca împăratul să fie deplin clarificat asupra insuportabilei stări naționale și mai ales pentru a-l convinge nu erau deajuns numai vorbe, ci și cifre. I se servesc și acestea după o constatare oficială din 1777.

Iată-le cum sunt în petiție:

„Dieceza Aradului cuprinde 14 protopresbiterate cu 480 de locuri mame și 126 filiale, parohii atâtea și biserici, toți numai Români și de abia se află trei (3) locuri amestecate cu Sârbi.

„Dieceza Timișorii, 10 protopresbiterate, în care sunt 287 de biserici, numai unul, al Chichindei cu 17 parohii, se află în care sunt numai Sârbi, iar al Cianadului și al Becicherecului-mare cu 40 de parohii, amestecate cu Sârbi; celelalte locuri sunt toate românești“.

Iar în dieceza Vârșețului și Caransebeșului, din 6 protopresbiterate cu 239 parohii și 19 filiale, atâtea și biserici, numai protopresbiteratul Vârșețului este cu Sârbi amestecat, căci în celelalte în toate sunt numai Români de legea grecească neunită*)

Nu putem trece mai departe fără a face aci o observațiune. Anume: deși Mitropolitul Stratimirovici arată, cum am spus mai sus, ca autori ai acestei petiții numai pe Țichindeal și pe C. Diaconovici-Loga, credem că Moise Nicoară nu a fost străin de ea și că la redactarea ei a luat o parte însemnată. Stilul este a lui C. Diaconovici și a lui Țichindeal, tonul vehement uneori, împotriva Sârbilor îl tradează însă pe Moise Nicoară, care, de altfel, avea motiv să fie așa: era el însuși reflectant la Scaunul Vlădiciei.*)

De îndată ce s'a întâlnit cu Diaconovici-Loga și cu ceilalți profesori ai Preparandiei, Dimitrie Țichindeal a început a urzi planuri de comună activitate pentru întărirea elementului românesc în aceste părți încât la momentul potrivit să poată acționa demn în favoarea poporului român.

*) Vezi: Păcățian. Cartea de Aur I l. c.

*) Petiția se intitula: „Supplex libellus Valachorum diocesis Aradiensis Francisco I-o Imperatori collato mense Iuli 1814“. Textul latinesc în copie se află între manuscrisele lui M. Nicoară la Academia Română.

Ierarhia sârbească, ajutată de intelectualii laici, a căutat să exploateze situația sa privilegiată, înmulțindu-și și fortificându-și neamul prin desnaționalizarea și asimilarea elementului românesc ajuns sub îngrijirea sa duhovnicească.

Episcopii sârbi aplicară toate mijloacele posibile pentru a ține în inferioritate culturală pe Românii păstoriți de ei. Pentru a-și atinge scopul se îngrijesc ca în toate oficiile și demnitățile bisericești să fie numai sârbi, în comunele românești se trimit preoți cari nu știu limba poporului, iar pe deasupra introduc în bisericile românești l. slavonă. *) Chiar în școala normală dela Arad — școală destinată exclusiv pentru instruirea învățătorilor români, Mitropolitul Stratimirovici pretinde să se cânte cântările bisericești și în slavonește. Preparanzii refuzau să cânte în biserică slavonește și atunci erau amenințați cu îndepărtarea din școală chiar de laici sârbi locuitori în Arad.

Toate acestea nu conveneau lui Țichindeal și lui Diaconovici, de aceea acționau, din răspuțeri, pentru a preîntâmpina pericolul.

Mitropolitul Ștefan Stratimirovici (1779—1831) — acela „car. adeseori zicea că nimica nu-i mai urât decât limba română“ — a încrețit fruntea de necaz când i s'a comunicat confidențial „ponosul“ ce îl fac profesorii dela Preparandia românească.

Nu întârzie deci ca să ordoneze episcopului Pavel Avacumovici dela Arad ca să-i tragă la răspundere în fața Consistorului,

Bătrânul episcop îi citează în fața consistorului prin următoare scrisoare cu data de 6 Iunie 1813:

„Bine cucernice D. Catihet și bine înțeleptule D. Profesor, mie iubitorilor!

„De vreme ce mie asupra Domniilor voastre niscare ponosuri s'au dat înainte; drept aceea, ca să se poată lucrul acela mai bine a înțelege, am voi a vă înștiința pe mâne, adecă pe 7-lea zile a luni: și anului curgătoriu după vechiul calendariu la 10 ciasuri nainte de amiazăzi la Consistoriu amândoi a veni să nu lăsați(“*)

După această citare, Țichindeal cu Diaconovici, redactează o scrisoare ²³⁾, în care spun episcopului că dacă acuzațiile sunt de natură canonică să li se dea în scris și ei vor răspunde, „iară de se ating de cele politicești, aceleași pe calea cea dreaptă a le trimite, că noi altmintrelea în așa lucruri a ne slobozi nu putem,

*) Dr. T. Bolis: Pagini din istoria desrobirii: 1. c. p. 161—163.

*) Anuarul institutului ped. teol. ort. rom. din Arad a. 1911|12 p. 137

23) Cu data: 7 Iunie 1813

știind întru așa întâmplare, unde și înaintea cui avem a răspunde? Drept aceea rămânem în sfera noastră“²⁴⁾

De urgență consistoriul le trimite acuzațiile în scris „niște întrebări din 9 puncte“. Ei se justifică în 16 Iunie 1813 st. v. și Avacumovici trimite apoi dosarul în cauză mitropolitului său Stratimirovici. Acesta decide că dacă Țichindeal va mai comite asemenea „excese“ îl va lovi cu „Censură Ecleziastică“.

Cu această ocazie zice neînfricatul profesor și luptător pentru neamul său: „deși el oțel, și eu voi fi cremene“.²⁵⁾

Deși a primit acest avertisment drastic, Țichindeal nu a încetaț de a lupta pentru a se numi la Arad un episcop „de neam român, cu sângele și inima românească“.

Înțeles de mai înainte cu Samuil Vulcan, el trimite împăratului memoriul clerului și al poporului român.

La 18 Iulie 1814 — prin urmare încă nu părăsise definitiv postul său dela preparandie — Țichindeal scrie episcopului S. Vulcan că a trimis la Viena cererea clerului și chiar rugămintea sa proprie.

Tot în această scrisoare (coresp. nr. XVII) el roagă pe Vulcan ca să intervie la Buda pentru a fi numit un censor român gr. ort la cenzura tipografiei crăești „că altmintrelea cărțile românești și literatura rabdă mare scădere“²⁶⁾.

Părintele protopop Ciuhandu, într'o cuvântare: „Despre episcopul Nestor Ivănovici cu spicuri din istoria episcopiei Aradului în veacul XVIII“, ajunge la următoarea concluzie: „Țichindeal era un râvnitor aprins pentru ideea națională românească în așa măsură că, pentru a ajunge să aibă episcop românesc la Arad, nu s'a dat înapoi nici dela legături suspectate cu catolicii și cu catolicizantii — în special cu episcopul unit S. Vulcan dela Oradea — cari se arătau binevoitori acestei politici naționaliste.

Aceste legături au și fost unul din motivele, pentru cari ierarhia sârbească a exoperat dela împăratul înlăturarea lui Dimitrie Țichindeal dela catedră și trimiterea din nou la parohie, — de oarece împăratul, nu într'atâta doria eliberarea națională a Românilor de sub Sârbi, pe cât de mult doria catolicizarea sau

24) Dr. St. Pop: „Frământări românești în jurul scaunului episcopesc ortodox dela Arad“ Arad 1929 p. 15. Vezi și Anuarul inst. ped. teol. ort. rom. din Arad a. 1911|12 p. 138.

25) Același: l. c.

26) Pentru Românii uniți censor era atunci Petru Maior. Românii neuniți, împreună cu „Sloveno-Sârbii, aveau pe sârbul George Petrovici. (Vezi „Arătare“ p. 21.

unirea lor, la care-l angajase, în mod secret, pe episcopul S. Vulcan încă din Decembrie 1815 *). Angajarea aceasta s'a făcut prin scrisoarea împăratului către Vulcan scrisă din Veneția și având data de 5 Decembrie 1815. Are următorul cuprins:

„Iubite Episcoape Vulcan!

„Având deosebit interes a promova cu toate mijloacele posibile unirea la români și aflând Eu ocaziune potrivită spre acest scop îndeplinirea episcopiei din Arad, să-mi propui, cu observarea celei mai desăvârșite discrețiuni, și după ce vei lua informațiuni, câțiva indivizi din frunzașii clerului aceleia sau altor eparhii neunite, dela cari s'ar putea aștepta ca după obținerea episcopiei să treacă la unire și cari ar avea destulă vază și ar fi în stare să promoveze aceasta și la clerul și poporul din Dieceza lor. Tot odată în curând să mi înzintezi o opiniune bine cumpenită asupra tuturor mijloacelor, prin cari s'ar putea promova unirea în Ungaria“ *)

Din această scrisoare se poate ușor deduce motivul pentru care episcopul unit S. Vulcan dela Oradea întreținea cele mai stânse legături de prietenie cu Țichindeal, pe care l-a crezut, până la un moment, ca pe cel mai influent preot și profesor în dieceza Aradului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu este exclus — după cum crede d-l prof. Dr. Șt. Pop dela Academia teologică din Caransebeș — ca, episcopul unit, — în vre-o convorbire — să-i fi promis lui Țichindeal chiar sprijinul pentru a i se încredința lui scaunul episcopesc. Lucrul nu ar fi fost cu neputință, căci Țichindeal, după câte știm, se despărțise de soția sa, ba, ce-i mai mult, odată scrie episcopului că-i „în bun credit la protopopi“, așa că ar fi eșit cu bine la cale.

Episcopul sârb din Arad, Pavel Avacumovici, a murit în 13 August 1815 ²⁷⁾). Acuma era momentul ca Români să activeze cât mai repede pentru a convinge pe împărat ca, încă înainte de a se ține sinodul arhiepiscopesc din Carloveț, să numească în scaunul vacant al Vlădicei Aradului, un român.

*) Vezi: „Triumful Ortodoxiei la Arad“ — Acte și debateri dela comemorarea a 100 ani dela înscăunarea celui dintâi episcop român Nestor Ioanovici. Arad 1929 p. 151 și 152.

*) Vezi Dr. T. Botiș: „Pagini din istoria desrobirii“ în „Triumful ortodoxiei“ Arad 1929 p. 169 după Dr. A. Sădean: „Documente privitoare la istoria diecezei Aradului“ în „Anuarul instit. ped. teol. ort. rom. din Arad“ pe anii 1916|17 p. 17—18.

27) Vezi: Dr. St. Pop: o. c. p. 20.

Îndată după moartea lui Avacumovici — la 17 August 1815 — Vulcan îi scrie lui Țichindeal — purtătorul doleanțelor românești — că: „de n'ați avut grije până acuma să deputăluți trei preoți și trei mireni, cari, în numele clerului și neamului din Eparhia Aradului, să meargă la Viena și să ceară dela Împărăție ca Arhiepiscopul dela Carloveț să nu numească episcop la Arad și să poruncească ca Clerul să se strângă și să candidălească Împărăției preoți vrednici de Episcopie; — acuma alergați la Protopopi să deputălească”²⁸⁾.

Și mai departe episcopul unit Samuil Vulcan propune chiar și persoanele cari să formeze delegația:

1. Gheorghe Chirilovici, protopopul din Gașa (aspirant și el la scaunul Vlădiciei Arad²⁹⁾)
2. Dimitrie Țichindeal și
3. Încă unul al cărui nume Vulcan nu-l fixează, urmând ca să fie cine vor crede ei de cuviință.

Dintre mireni Vulcan propune pe: Ioan Püspöky, directorul școlar din districtul Oradiei și pe Moise Nicoară dela Giula, iar al treilea să-l aleagă ei.³⁰⁾

Delegația, care de fapt a plecat la împărăție și pentru care se liberează o procură la 13 Sept. 1815, se compunea din următoarele persoane: BCU Cluj / Central University Library Cluj

Preoți: Grigorie Chituța, protopopul Boroșineului;
Ioan Sârbu Popovici, paroh și nameznicul Zarandului și
Dimitrie Țichindeal „parohul Becicherecului-mic și al școalelor preparande românești din Aradul-Vechiu „slugărit catihet“; iar dintre mireni:

Ioan Püspöky, Moise Nicoară „înaltul învățatul Domn, merit cancelist al Slăvitului comitat al Bichișului“³¹⁾ și Iosif Santon, asesor al comitatului Timiș și avocat.

La Viena însă n'au ajuns dintre toți delegații decât Ioan Sârbu Popovici și Moise Nicoară. În 27 Nov. 1815 au prezentat o petiție la cancelaria imperială în numele clerului și poporului român neunit din dieceza Aradului. Petiția e scrisă în latinește și foarte vehementă. În ea delegații români destăinuiesc „osteneala episcopilor sârbi de a încurca clerul și poporul român în întunerecul tot mai adânc al neștiinței, pentru ca numai națiu-

28) Dr. St. Pop o. c. p. 21.

29) Același p. 3.

30) Același p. 22.

31) Dr. St. Pop o. c. p. 28.

nea sârbească să poată ajunge la oficii și demnități bisericești!“
„Mințesc Sârbii când spun, că între ai noștri nu s’ar afla bărbați potriviți pentru episcopat. Așa au susținut ei și privitor la Sibiu, și totuși s’a aflat om vrednic acolo, în persoana lui Vasile Moga“. ³²⁾

Pentru îndrăzneala de a fi reprezentat într’un mod atât de demn și românesc interesele noastre cu privire la ocuparea scaunului vacant din Arad, Moise Nicoară e aruncat în temniță, iar pe Sârbu Popovici destituit din preoție. ³²⁾

MOARTEA LUI ȚICHINDEAL

Țichindeal, — amărît de necazurile lui personale și poate și pentru motivul că episcopul Vulcan facea curte acum lui Moise Nicoară care, candidat fiind la scaunul Vlădiciei, îi promisese părănirea „unației“, — nu s’a mai dus la Viena și a luat drumul Becicherecului-mic. Aci a continuat „să propovăduiască cuvânt luminat și înălțător, din altarul bisericii pe care o doria eliberată“. ³³⁾ Aceasta până în anul 1817 când, înbolnăvindu-se, se duce la un spital din Timișoara, unde „neînfricatul“ luptător — „cremeac“ cum zicea el — moare în ziua de 19 Ianuarie 1818. ³⁴⁾

OPERA LUI D. ȚICHINDEAL.

In cele de mai sus raportându-ne la stările social-culturale românești aci în Banat acum un veac și mai bine, am încercat să punem în lumină activitatea desfășurată de acela care a fost D. Țichindeal. Iar dacă în cele ce urmează ne ocupăm și de ceea ce a rămas scris de pe urma lui, desigur, nu o facem cu intenția de a-i acorda o originalitate pe care nu o merită, ci pentru a arăta că, pe lângă fapta și cuvântul vorbit, scrisul i-a fost prețios și netăgăduit mijloc de intensificare a propagandei de popularizare a ideilor lui de promovare a intereselor românești, de trezire culturală a poporului român. O activitate ca aceea a lui Țichindeal este un aspect nou în lupta începută pentru triumful conștiinții noastre, luptă începută atât de viguros și trainic de Școala Ardeleană și care a marcat o eră nouă în istoria culturii românești. Nu-l facem apostol al Românismlui, — titlu pe care unii i l-au dat altădată, — dar, netăgăduit, îl facem tălmăcitor de vorbe bune și curate, isvorîte dintr’un suflet tot atât de curat, cuminte și dornic de mai multă lumină culturală pentru neamul său.

32) Dr. St. Pop o. c. p. 29.

33) V. Bugariu foiletonul ziarului „Vestul“ 1930 nr. 71.

34) O. Densușianu O. c. p. 81

Scrierile lui Țichindeal în ordine cronologică sunt următoarele:

1. „Sfaturile înțelegerii cei sănătoase, prin bine înțeleptul Dosithei Obradovici întocmite, iară acuma întâia dată întoarse de pre limba serbească și întru acest chip în limba docoromânească așezate“. Buda 1802. In 8° de XVI + 162 pag. + 8 scrise cu mâna în exemplarul ce l-am avut în mână dela bătrânul profesor Iuliu Vuia.

Toată lucrarea nu e decât un îndrumător înspre fapte bune și adevăr. Aceasta o arată, chiar dela început, atât titlul cât și cele două „epigrafe“ de pe pagina a II-a.

Unul în proză tradus din D. Obradovici sună astfel:

„Cela ce poștește a fi înțelept, totdeauna să se îndeletnicească întru fapte bune și să urască și de nimica să ție pre toate acele, care sunt faptelor celor bune împotrivoare“. (D. Obradovici, în Sobrania Veștei față 201, r. 2-lea.) Al doilea epigraf este în versuri plate datorite chiar lui Țichindeal:

OMULE!

„Năravurile tale înbunătățește-le
Și întru însuși puterea lor întărește-le.
Intrebuințează ale tale daruri
Spre folositoare învățături
Și sporiul sufletului
Întru cercarea adevărului!“

Lucrarea de care ne ocupăm este o traducere prelucrată „căt-re folosul și luminarea neamului, nu numai acestui de acum, ci și ace-lui fiitoriu Daco-Românesc“ și pentru a ne da seama mai bine de scopul urmărit de Țichindeal și de motivele cari l-au determinat ca să traducă și să prelucreze lucrarea lui D. Obradovici, socotim că nu este de prisos să citez, în întregime, „Înainte cuvântarea“ pe care el o pune în fruntea acestei lucrări, după ce mulțumește celor cari l-au ajutat la tipărirea ei.

„Pentru ca să poată rămânea omenirea, și pentru ca să-și poată ținea vredniciile ei de săvârșit, mai întâiu îi este de trebuință ca să aibe regulă sau îndreptare întru fapte, pre care împlinindu-o norocoasă în veci să poată fi.

O regulă sau îndreptare ca aceasta singur Dumnezeu adânc în firea noastră o au pus, și firea prin mintea noastră o arată și o dă nouă, și aceea este însuși fapta bună sau facerea de bine, căci aceasta ne face pre noi norocoși în cuget, aduce în sufletul nostru, dul-

ce și frumoasă desfătare, trupului sănătate, și toate vredniciile sufletului și ale trupului le păzește, înalță, înfrumosețează, și le înmulțește.

Așa dară după legea firii sau după regula care o dă nouă mintea noastră a vieții, și ori întru ce întâmplare în adins a o îndeplini, și toate aplecăciunile noastre cele bune a le supune negreșit datori sântem.

Toți oamenii datorii lor ar putea îndeplini, fiind că Dumnezeu au dat tuturor suflet înțelept, carele le-ar arăta și înainte le-ar pune lor regulele facerii de bine, sau a faptelor bune, însă măhnire! că puterile acelea ale sufletului în pământ și în mărețiile neștiinței au crescut!

Deci scriitori, și prefăcători de cărți din pricina aciasta, și cu socotința aciasta întrebuintează, și își deșartă ostenele lor spre folosul cel de obște, pentru ca să poată inimile oamenilor, cele pline de nebunii, și de credință deșartă curăți și iubirea de oameni, dragostea și adevărul întrânsele a turna și a înrădăcina.

Eu socotesc a fi mie de mare cinste a-ți face de știre, ție iubite al meu cetitoriule! ca să nu lapezi din mâna ta cărticica aceasta când vei ceti dintru început cea care cătră materie nu merge. Însă nimica mai puțin, ajunge la așa materii, care preste toate se întind, și să cuvine, care pre mine însuși cătră prefacerea lucrului (cărticichei) acesteia m'au deșteptat.

Râvna și neadormitele ostenealele acelor de înaltă cinste vrednicilor făcătorilor de bine ai miei puse și i cătră luminarea neamurilor și a următorilor lor pornită mi-au dat povață mie a prefaca cărticica aciasta. Și pentru ca să nu fie așa osteneale zeuitate, ci pururea să rămâie în mintea acelora pre care mai tare i-au năbit ei, și pentru a căroră norocire, și luminare s-au grijit, și s'au ostănit, și tot folosul cel bun le-au poftit.

Noă aici în Banatul Timișoarei, care suntem afară de alte noroade întru științe, și întru cunoștința datoriiilor noastre cei mai din urmă au strălucit razele luminării cu care Solomon, Socrate, Pitagora, luminați și umbriți au fost.

Dumnezeirea bine au voit a trimite noă, mai vârtos încă preoțimei noastre, luminarea cea trebuincioasă și izbăvirea de nebunii și de credinți deșarte prin Preacinstitul înalt învățat Pavel Chenghelați, Arhimandritul Monastirei S. Gheo. și Doctor de Teologie în rezidenția episcopescă a Timișoarei. Acesta din deștăl vrednic de laudă bărbat din dumnezeiască grădină au cules florile, acelea pre care prorocii și apostolii și cei mai slăviți ai tuturor

noroadelor învățători cu înțelepciunea lor le-au sădit; iară nouă spre buna mirosire a faptelor bune, și spre luminarea minții printră roi le sădește, și ni le împărtășește.

Iară a doa prin mult făcătoriu de bine Mihail Martinovici tâlcuitoriu Thologiei în rezidenția episcopescă a Timișorii. Acest iubitoriu de folosul nației sale la anul 1776, au prefăcut normalul de pre limba serbiască în limba daco-româniască,¹⁾ carele prin mai mare parte a Banatului în școalele cele daco-românești înrădăcinat este. Deci la anul 1784 doaă cărți de suflet folositoare, care le vedem typărite cu cheltueele sfinției sale Părin. Protopr. C. Suboni, atuncia fiind paroh cetății Timișorii. Iară acuma ca albină înțeleaptă, zburând prin grădina dumnezeștilor cuvinte, au adunat tot binele din florile cele alese, și îndulcindu-ne pre noi cu mierea învățaturii sale.

Și pre acești doi învățători luminați, cu cât mai mult îi ascultăm, cu atâta mai mult mulțumesc lui Dumnezeu, celui ce au dat nouă pre așa grădinari, care curățesc inimile noastre de pălămida neștiinții, și a înșertatei credinți, și toarnă întrânsa adevărul credinții cei adevărate și înrădăcinează iubirea de oameni.

Urmând dară și cu acelui de bun neam Domn Grigorie Obradovici, Directorului de școalele militarești de prin Banat, carele mult se ostănește cu o negrăită râvnă pentru luminarea neamului daco-românesc; fiind eu dară desăvârșit încredințat, iubite al meu cetitoriu, că ori carele, care știe prețui luminarea minții așa pre cum se cuvine, iubește și îi plac faptele cele bune, și poștește, ca să știe adevărul cu mare poftă, și cu bucurie va ceti cărticica aciasta, întru care va afla acolo îndreptări, prin carele ne putem apropia la înfrumusețatele naravurile cele alese și bune.

Ce să atinge de limbă, bine învățatul Paul Iorgovici în Observațiile sale despre limba daco-românească, dintru o negrăită dragoste cătră folosul cel de obște al nației sale foarte înțelept au descoperit cuvintele limbii noastre cei daco-românești, arătând cum am putea a aduce limba noastră la orighinalul ei cel adevărat. Fiind dară că materiile care să cuprind în cărticica aciasta sânt pentru tot omul, care dorește să-și înfrumusețeze naravurile sale, pentru aceia eu am rămas la cuvintele acele tuturor cunoscute, pentru ca să poată desăvârșit înțelege aceia care nu sânt desăvârșit procopsiți întru adevăruri.

Am lăsat niște semne precum căci acestea numai
Slaverilor sânt de trebuință, iară nu noaă. Așijderea și niște slo-

1) Vezi și O. Ghibu „Din istoria literaturii didactice rom.“ I p. 36 și p. 112.

ve s'au lăsat, și mai sânt unele care se-ar putea lăpăda din limba noastră, însă acelea numai pentru cărțile bisericești le mai putera încă o vreme întrebuința în limba daco-românească.

Cu greu e formos, și cu bună înțelegere a scria, și a preface cărți. Numai aceia știu, care au cercat; acelora dară să și cuvine să prejudece cartea, dară nu fieștecăruia care poartă pălărie, și căciulă, căci zavistia nu știe cinsti cele de folos.

Prમેષ્ટe dară cărticica aciasta iubite al meu cetitoriu! Și întru cetirea ei urmează albinii cei iubitoare de ostăneală, și atunci vei cunoaște că dulci sânt gătlejului nostru rodurile pre însuși holdele noastre crescute! Culege dintrânsa trandafirii mirositori, și în veac neputrăzitori, și-ți înpodobește cu dâșșii inima, mințea, și sufletul tău, și așa făcându-ți starea sau statul tău mai desăvârșit vei fi înococos, și fericit. Și mulțamește auctorului cărții aceștia, și învățăterilor miei, cari m-au dat povață cătră lucrul acesta, precum și celor ce bine au voit a ajutora cătră tipărirea cărții aceștia. Iară pre mine să mă ai în dragoste căci eu te iubesc; așa dară, poftesc aceia însuș dela tine, adecă ca să mă iubești. Pof-tindu-ți din toată inima buna sănătate, rămân

Al tău de bine voituriu

Dimitrie Țichindeal, Invățătoriu Naționalnic.
BCU Cluj / Central University Library Cluj
În Becicherecul cel mic în 2 Iunie 1802.

Din cuvintele acestea, adresate cetitorilor săi, emană o arzătoare dorință de a sădi în inimile Românilor iubirea de oameni, de frumos și adevăr, singurele calități cari pot păstra o intensă comunitate sufletească la Români. Aceasta trebuie să fie — după Țichindeal — baza unei alte vieți, mai conformă cu originea și menirea noastră.

Ceace este mai interesant, e faptul că, Țichindeal nu face o simplă traducere a lucrării lui Obradovici, ci o prelucrează în așa fel ca dela început să pară a fi scrisă pentru Români.

Pentru a evidenția puterea, — de multe ori — răufăcătoare a datinilor și obiceiurilor, D. Obradovici citează obiceiuri, datini și credințe sârbești. Țichindeal însă, pentru a ajunge la același rezultat, face comparații între obiceiurile Romanilor și cele ale poporului român. „Auctorul cărții acestia — zice el la p. 34 — Dl Dositei Obradovici aduce aicea niște obiceiuri ale sârbilor, însă eu nu voi să pui acelea ci tocmai ale noastre, care stăpânesc până acuma între noi, și din ceale multe numai oarecâteva voi arăta“, „căci zice el mai departe — a sosit acuma vremea ca cu ochii cu

care am văzut paiu în ochiul altora, tocma cu aceia să vedem bârna în ochiul nostru, și să vedem ce putere au așa obiceiurile noastre când se înrădăcinează odată între oameni“.

Prin relevarea câtorva obiceiuri păgâne de ale vechilor romani, păstrate la poporul nostru, Țichindeal ajunge la concluzia firească a orginii noastre romane, dar „deși sântem noi strănepoții Romanilor, precum se poate vedea din obiceiurile aceaste de acum, care le țin Români, tot nu ar trebui să le ținem noi, că Moșii noștri multe reale pentru faptele lor au răbdat, nu e drept și noi să petrecem întru lucrurile lor, că de vom crede ca ei vom fi Idoli; iară nu creștini luminați“²⁾.

„Prin aceste comparațiuni — zice Vulcan — servia cauza latinității elementului românesc. Intreaga lucrare, în text și printre rânduri, are o vădită tendință de a deștepta poporul român; de a-l încuraja și de a-l îndemna la lucru și de a inspira tuturor încredere și tărie în vitalitatea neamului român“³⁾.

2. „Adunare de lucruri moralicești de folos și spre veselie prin Dosithei Obradovici întocmită. Iară acum în limba Daco-Românească traduse prin Părintele Dimitrie Țichindeal, Parohul Becicherecului mic. Partea întâi“. Buda 1808. În 8° de 12 foi și 104 p. 4).

Traducerea e dedicată lui Grigorie Obradovici, directorul școlar din districtul Timișoarei, — nepotul lui Dosithei Obradovici, — pe care Țichindeal, în numele neamului românesc, îl dorea „omul de demult așteptat“ și „tălmăcitoriu a tuturor abuzurilor“. În sfârșit un om a cărui nume să rămâie pentru totdeauna, spre bună amintire în „inima“ poporului român.

Adunarea de lucruri morale e făcută de Obradovici „din limbile cele mai învățate ale lumii aceștia mari“ și Țichindeal a tradus-o pentru Români ca și ei să se înfrupte din toată dulceața și esența înțeleptelor dulcetuiri din limbile cele mai învățate“.

Iată cuvintele cu care, într'un mod frumos, se adresează al cititorului român:

„Pun ție înaintea acestor flori pre holda inimii tale, care, de iubești adevărul și faptele bune, educația, sau creșterea tinerilor și podoaba omenirii, le înrădăcinează, că în voia ta stă. De te vei sârgui și vei vărsa pre florile acestea apa ostenețelor, le vei ținea

2) D. Țichindeal: Sfaturile înțelegerii cei sănătoase p. 37.

3) I. Vulcan: a. c. p. 519 și 520.

4) Bibl. V. rom. nr. 744 (Bianu-Hodoș)

în fundamentul dragostei și iubirii de oameni, îți va aduce desfătare sufletului și mirosul și dulceața raiului în tine, că împărăția ceriului în voi este“.⁵⁾

„In această carte pentru publicul laic, ca și pentru clerici, traducătorul întrebunțează o limbă impestrițată cu multe nelogisme: găsim numai în Prefață: „honorat“, „interesul public“, „binele comun“, „informație“, „dilect“, „cultură“, „libertate“, „exemplu“, „neglect“. Ucenicul în „limba daco-romaniască“ își întrecea măștrii“.⁶⁾

3. **Epitomu** sau scurte arătări pentru sânta besearică pentru vestmintele ei și pentru Domnezeasca Liturgie, care se servește întrânsa. Așijderea și pentru Preotul și Slujitoriul lui Domnezeu. Prin scurte întrebări și răspunsuri. De folos și de trebuințe slujitorilor de ceale sfinte, Preoților și Diaconilor, și tuturor celor ce gândesc aceasta deregătorie pre sine a lua. Prin Părintele Dimitrie Țichindeal, Parocul Becicherecului-mic traduse.“

Buda 1808. In 8° de 8 foi = 80 p.⁷⁾

Cartea e tradusă din sârbește și e dedicată episcopului dela Timișoara, Stefan Avacumovici, pe care Țichindeal îl numește „făcătoriuile de bine al meu“. Facerile de bine ale episcopului sârb însă au fost numai aparente, căci Stefan Avacumovici — frate cu celalalt Avamovici dela Arad — a avut un rol foarte important în campania de șicane, de mai târziu, pe care Sârbii au dus-o pentru îndepărtarea lui Țichindeal din slujba de catihet al Preparatoriei românești din Arad. Atenția pe care i-o dă credem, este mai mult un binevoitor gest de subaltern, fiind preot, în acest timp, în Eparhia lui St. Avacumovici. Cuprinsul cărții îl arată chiar titlul care, după cum se vede, este abundent și explicativ.

Epitomu este menit a fi un „vade-mecum“ al slujitorilor bisericii, pe cari Țichindeal îi știa văduviți de lucrări de această natură „în limba maicii noastre“, căci — zice el — „e vremea odată pentru Dumnezeu să deschidem și noi ochii minții și a inimii noastre și să desbrăcăm de credința deșartă, zavistele și goanele, că acestea sunt izvoarelor răotăților și nenorocirile a tuturor noroadelor“.

(Dacă întunerecul domnește între Români, nu e devină neamul, „că doară nu va să se învețe“, ci conducătorii săi spirituali

5) Bianu Hodoș. B. V. rom. I. II P. 534.

6) N. Iorga Ist. lit. rom. Sec. XVIII vol. II p. 424

7) Bianu-Hodoș: Bibl. r. v. . II. Tp. 738.

mai ales. Preoții, despre misiunea căroră avea o părere foarte înaltă, ar trebui să se pregătească foarte serios pentru această misiune, învățând teologia dogmatică, teologia pastorală, istoria bisericească, tâlcul faptelor Apostolilor, logica, istoria naturală, canoanele sinoadelor ecumenice. Căci nu ajunge pentru un preot să se deprindă a serba liturghia „prin îmbrăcarea și desbrăcarea, prin zicerea evangheliilor, deschiderea și închiderea dverilor, eșirea la oameni, arătarea și întrarea în altariu“.⁸⁾

4. „Arătare despre starea acestor noao întroduse școlasticești Instituturi ale nației românești, sârbești și grecești.“ Buda 1813. In 8° de 62 p.

Când a scris această carte, Țichindeal era profesor catihet al Preparandiei românești din Arad. Cunoscând bine starea noilor școale — înființate cum s'a văzut mai sus câte una de fiecare națiune din cele care formau „națiunea ilirică“ din imperiul Austriac — și observând cât de bine sunt întreținute de Sârbi și Greci școlile lor, pe Țichindeal nu l-a lăsat răbdarea să nu ia condeiul în mână și să arate această stare de lucruri și Românilor cerându-le ajutorul într'o adresă cam confuză din punct de vedere sintactic, dar foarte simțită:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Urmează dară, ca numai voi Românilor, mlădițe nobile ale vechilor Romani, din Banat, țeara ungurească, și oriunde vă aflați, și ori în ce deregătorie, boieri, stăpâni, Magistrii, Săteni, Păstori și servi sau slugi, cari lăcuiți în case domnești, și mai proaste, care sânt cu trestie, cu fân și pae acoperite, în câmp supt ceriu; iată stă înaintea voastră norocirea de comun a toatei nației Românești ai voastră cea văzută! că buzele uscate de atâta amărăciune a neștiinței cu ochii în sus la ceriu, de atâta asupreală a credinței deșarte rădicați, și la toți strigă: înmulțiți, puneți, grămădiți toți de toate laturile această vistere⁹⁾ sfântă și viacinică, care cât și ce puteți, și ce de bună voe vă îndurați a da, aceia dați, bani, grâu, cucuruz, vin, rachiu, poame, că toate aceaste vor ajunge cu bună vreamă, și se vor preface în bani, și așa vor fi toate norociri mari. Și veți ști că nu alții, carii se bucură de întunecarecul, în care ședem noi, de carele au avut ei dobândă, ci chiar fiii voștri vor gusta din mila voastră aceaste bunătăți și daruri date“.¹⁰⁾

8) N. Iorga Ist. lit. rom. Sec. XVIII vol. II p. 423.

9) Visteria Preparandiei

10) Țichindeal: Arătare... p. 45—46.

Mai departe, în versuri, spune Românilor să preamărească pe Impăratul Francisc I, căci el singur a văzut că Români: „de nevoi rele nu se mai izbăvesc“, „că aceia cărora de demult pre Români i-au increzut să-i îndrepte și învețe puțin se nevoesc“,

„Numai de ale sale se îngrijesc,
Ba și în adins moduri au întrebuițat,
Lumina a o vedea le-au împiedecat.“

În aceste versuri Țichindeal face aluzie la felul cum s'au purtat și se poartă Sârbii față de neamul românesc.

Sârbii vor fi cetit și ei aceste „nesupuse“ însinuări și nu au putut uita niciodată această purtare a lui Țichindeal. Ba l-au și tras la răspundere, cum am arătat mai sus.

Românii erau datori grațitudine lui Francisc I, căci

„Au nu milostivul Impărat
Școală pedagogică au ridicat
Carea e în vechiul Arad așezată;
Românilor să se înviețe e dată?
Multe veacuri au trecut
Și încă așa școală Români nu au avut.“¹¹⁾

Dar Țichindeal nu se oprește numai la atât, ci în dorința de a vedea înfăptuiri mai mari, îl vedem că zice:

De un Seminarium încă trebuie gândit
Și pre lângă el un mare convict.
Ba și de o Academie,
Care trebuie să și fie
Vezi așa, Române frate
Mâncă și de-aceste bucate,
De care alte noroade s'au săturat.¹²⁾

În felul acesta Țichindeal a voit să familiarizeze pe Români săi cu marele rol pe care îl au școlile naționale, ca cea din Arad. Ele ne-au lipsit și de aceea în Banat a domnit, în vremurile mai vechi, atâta ignoranță. Că așa a fost iată ce găsim în Ist. lit. rom. a D-lui profesor N. Iorga ca o relatare a părerilor lui Samuil Micu Klein din a sa Istorie a Românilor: „În părțile Banatului, unde „cu mult mai mulți Români decât sârbi sânt“, ei „au nu învață, au, cari învață, să rușinează a să zice Rumâni, și mai voesc să se zică de alt neam, ci rămân proști și să stăpânesc de alte neamuri. . .

11) V. și N. Iorga O. C. p. 425

12) Iorga, O. C. p. 425

— O! că de le-ar da Dumnezeu cât de puțintică rază de lumină să-și cunoască prostia și ticăloșia și mai de cinste și mai de folos să gândească, aducându-și aminte că sânt Romani și să nu lasă de ocară numele roman¹³⁾

Țichindeal desigur a cunoscut această stare de lucruri de aceea le spune: „că numai voi Românilor, mlădițe nobile ale vechilor Romani“ stați „cu buzele uscate de atâta amărăciune a neștinței“. În chipul acesta Țichindeal, preotul, profesorul și scriitorul, contribuie curat și sincer la închegarea unei vieți culturale românești aci în Banat. Activitatea lui, alături de a altora din alte părți, avea să întărească ideile cele nouă cu privire la regenerarea vieții culturale la Români.

5. Filosoficești și Politicești prin Fabule moralnice învățături. Acum întâia oară culese, și întru acest chip pre limba românească întocmite de Dimitrie Țichindeal, parochul Becicherecului mic, și al școalelor preparande din Aradul vechiu Catechet⁴⁾.

Buda 1814 în — 8°, de 4 foi și 484 pag. Tiparul universității ungurești din Pesta.

Aceasta este lucrarea care, pe lângă alte motive arătate mai sus, a făcut din Țichindeal un adevărat martir al redeşeptării conștiinței românești în sufletul Românilor din părțile Banatului.

Poetul sârb Dosithei Obradovici ¹⁾ a publicat în 1788 în Lipsca o culegere de fabule cu titlul: „**Fabulele lui Esop și ale celorlalți feluriți scriitori de fabule din diferite limbi traduse**“ ²⁾.

Țichindeal fără a arăta pe autorul acestei culegeri a schimbat titlul și a tradus-o. Nu credem că va fi vroit ca prin aceasta să pară el adevăratul autor al cărții, căci prea a fost sincer în toate manifestările lui, pe care le cunoaștem deja. Mai de grabă trebuie să credem că Țichindeal a voit să folosească și să prelucreze un material comun tuturor scriitorilor de fabule, localizându-l prin aplicațiunea la nevoile noastre românești. De altfel, cum s'a putut vedea mai sus, însuși titlul lucrării lui D. Obradovici cuprinde

13) N. Iorga. O. C. p. 193.

1) D. Obradovici s'a născut 1739 în Ciacova din Banat din părinți. Sârbi. Cunoștea bine L. română. A murit în anul 1811 în Belgrad. A fost un călugăr foarte umblat prin lume și a fost un om foarte cult. La noi, în Moldova, a fost profesorul de franceză și de limbi moderne al fiilor marelui Visternic Gheorghe Balș, al lui Teodor Balș, staroste de Focșani și al nepoșilor Mitropolitului Gavril Calimah. (N. Iorga. Ist. lit. rom. sec. XVIII V. II p. 26 b).

2) S. Vulcan: An. Acad. rom. I. XIV s. II mem. sect. lit. p. 321; și C. S. Negoescu: „Fabule și Fabuliști“, Buc. 1905 p. 38.

cuvântul „traduse“, ceea ce poate să-l fi determinat pe Țichindeal să creadă că poetul sârb este adevăratul autor numai a acelor părți din fabulele lui, — și mai ales din morală — cari se referă la națiunea al cărei membru era. Afară de aceasta dacă s'ar fi păstrat răspunsul lui Țichindeal la scrisoarea episcopului S. Vulcan din 1 Ianuarie 1815 — chestiunea ar fi pe deplin lămurită. În această scrisoare episcopul S. Vulcan îl întreabă: „întoarse sunt fabulele acestea de pre alta carte sau ba? Și de sunt, de pre ce carte sunt întoarse? Au toate sunt întoarse sau numai unele, adaus-ai tu mult întrânsele și în cari, sau nu? Oprită-ți cartea aceea, de pre care ai scos tu fabulele tale, sau nu e oprită și se citește de toți. Drept aceea de nu te-am întrebat și de acestea, și de nu vei putea veni întocmindu-se calea cât mai de grabă la mine..... răspunde-m așijderea pe larg și la întrebările acestea, dar cu toată adevărința, ca nu cumva după tine și eu să smintesc, și să dau de ocară“³⁾

Prin Martie sau Aprilie 1815 Țichindeal și-a făcut cale la Oradea, împreună cu profesorul Ioan Mihuț, după cum se vede din scrisoarea episcopului Vulcan cu data de 17 August 1815⁴⁾ în care zice: „Astă primăvară fiind tu cu Mihuț la Oradie“..... Cu această ocazie Țichindeal îi va fi înfățișat lui Vulcan tot adevărul, iar episcopul va fi văzut că Țichindeal n'a avut intenția de a înșela pe nimeni. Aceasta o dovedește faptul că S. Vulcan continuă aceleași relațiuni prietenești cu Țichindeal ca și mai înainte, ba chiar intervine pentru ridicarea sechestrului de pe Fabule. În scrisoarea din 21 Nov. 1816 Vulcan scrie lui Țichindeal: „Despre fabulele tale mi-a spus referendarul Lányi că episcopul dela Timișoara, și Directorul Nestorovici să fie scris, că sunt împotriva constituției Impărăției, și pentru aceea să se fie oprit. A adaus că le poți iarăși tipări dându-le de nou mai întâiu la cenzură“⁵⁾.

Fără îndoială Țichindeal a urmat îndeaproape cărții lui Obradovici. Totuși, în „învățătura“ fabulelor, Țichindeal modifică pe Obradovici. Era și natural: acesta se adresa Sârbilor pe când celalt Românilor. Și tocmai aceste modificări, prin cari localiza și adapta fabulele și învățăturile lor la mediul potrivit și românesc, au avut un ecou adânc în sufletele Românilor ținuți, înadins, departe de lumina învățăturii. Pentru aceste modificări cartea a fost decla-

3) An. acad. rom. S. II T. XIV p. 352 coresp. nr. XVIII

4) An. acad. rom. S. II T. XIV p. 353 coresp. nr. XIX

5) An. acad. rom. S. II T. XIV p. 363 coresp. nr. XXVII

rată periculoasă, ca una ce cuprinde învățături ce nu cadrează cu constituția împărăției. Așa spuneau Vlădicii sârbi și Directorul Nestorovici pentru ca să aibă motiv mai puternic pentru obținerea aprobării de înlăturare a lui Țincheideal din diregectoria de catihet al Preparandiei românești din Arad. Ion Russu ⁶⁾ în prefața traducerii fabulelor lui Obradovici, zice că Țincheideal a fost înlăturat dela catedră pentru motivul că a primit, prin traducerea fabulelor, învățăturile eretice, pline de protestantism, ale lui D. Obrodovici. Nu, nu credeam să fie adevărat fiindcă în cazul acesta Vlădicii sârbi nu numai că l-ar fi scos din „diregectoria“ de profesor, dar l’ar fi scos și din preoție, l-ar fi caterisit.

Sechestrul cărții acesteia a fost un motiv mai mult pentru vinovația lui Țincheideal că lucrează împotriva stăpânirii Sârbilor în biserica din Banat, „mai cu seamă pentru că sub modestul titlu de „fabule“ s’a ocupat de chestiunile cari agitau atunci societatea și națiunea română, a destăinuit o sumedenie de dureri ale poporului român, a propovăduit deșteptarea națională, combătând desbinare și îndemnând pe frați la iubire, stăruind a stârni în toți râvna de lucru, invocând descendența noastră latină și inspirând tuturora credința neclintită a triumfului în viitor“ ⁷⁾.

„Deschide-voi în pilde gura mea și voi arăta cele ascunse“ este motto care precedează prefața cărții lui Țincheideal. Prin traducerea lui a arătat „cele ascunse“, dar și-a mărturisit și pe față crezul său și marea lui dragoste pentru poporul român: „Mintea! Mărită nație daco-românească în Banat, în Țara românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara ungurească, mintea! când te vei lumina, cu învățătura și cu luatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta de cum tu vei fi ocularit trupina din carea ai căzut. Că faptele bune sânt ție firească omenie, mărirea, însuflețirea cea mare, bărbăția, acestea sânt faptele cele bune ale strămoșilor tăi, adecă ale Romanilor celor bătrâni, acestea sânt diamanturile cele scumpe, însă e de lipsă ca mâna înțelepciunii să le spele, curățească și să le netezească și strălucitoare să le facă“ ⁸⁾.

„Ce răsunet au avut asemenea cuvinte acum o sută de ani ne putem închipui, și dacă ele erau împrumutate, aceasta

6) I. Russu: Fabulele lui Dimitrie Țincheideal în traducere nouă din originalul sârbesc al lui Dositei Obradovici Arad 1885.

7) S. Vulcan an. Acad. rom. S. II T. XIV p. 314.

8) Citat după O. Densușianu: Lit. rom. mod. Vol. I p. 84

nu le-a împiedicat să aibă înrâurirea lor alături de altele care erau solia redeșteptării noastre. De unde erau luate era indiferent pentru cei cari le citeau, cât timp ele mișcau sufletele, se potriveau cu aspirații ale noastre“. „Când Țichindial, pe lângă amintirea originii noastre și a îndatoririlor care ne leagă de ea, venia să vorbească de puterea neamului nostru în ziua când s'ar îndeplini unirea tuturor: . . . „cine știe cât număr mare și de omenie popor prin Ardeal și Țara ungurească, Bucovina și Banat putând fi una, ba și cei din Moldova și Țara-românească toți împreună sub schiptrul Austrei întră sine se urăsc, neștiind pentru ce se gălcevesc“.

— „Se putea oare să nu fie ascultat ca un vestitor de zile mai bune pentru noi.....?“⁹⁾

Limba folosită de Țichindeal în traducere este curată, aproape corectă și mult mai românească ca a altor contemporani de ai săi.

I. E. Radulescu, mai entuziasmat față de Țichindeal, scrie în prefața ediției a II-a a „Fabulelor lui Țichindeal“: „Nu e carte din vremurile acestea și până astăzi să nu fie plină de barbarisme, ca să zic așa; și fabulele lui Țichindeal cuprind o limbă cât se poate pe acele vremi mai corectă și mai românească generală, încât fabula Cobățului cu Cucul și a Rândunelei cu celelalte păsări, cu învățăturile lui pot fi un model și de gramatică și de moral sănătos“¹⁰⁾.

Bună și justă este însă aprecierea lui V. A. Ureche, pe care și-a însușit-o și Th. D. Speranția în studiul său „Fabule în genere și fabuliștii români în specie“¹¹⁾. Iată această apreciere: „Poate n'am putea zice despre stilul său că este de-apururea corect și de o sintaxă de-apururea românească. În adevăr, se simte în multe fabule obicinuița autorului, dacă nu a gândi, cel puțin de a se exprima în o limba cu o sintaxă diferită de aceea a limbii române. Așa întrebuițarea verbului la finea frasei și în urma complinirilor, acuză deprinderea, cunoștința limbei germane... În privirea limbajului, el este mai pur de bună seamă decât era în deobște

9) O. Densușianu : Lit. rom. mod. vol. I p. 85

10) Vezi : An. Acad. rom. S. II T. XIV p. 323

11) Vezi : An. Acad. rom. S. II T. XIV

pe la anii editării fabulelor, dar totuș cuprinde încă multe vorbe, când străine, când provincialismi ardeleni, bănățeni, etc.“¹²⁾).

Scopul traducerii îl arată Țichindeal în „Inaintecuvântare“ tradusă și ea după Obrodovici, dar modificată în sensul intențiilor traducătorului: anume: „văzând sârguința și aplecăciunea iubitorilor de învățatură Preparanzi, odraselele românești, spre citirea așa fel de cărți, aceste învățături morale prin Fabule în limba românească a le da. Căci învățatura, carea în moralul fabulelor se află, de mare folos, prețuire și lățire, cuprinzând în sine toată moraliceasca filosofie, înaltele reguli și îndreptări politicești, este“.

Prin această traducere, Țichindeal a obținut un efect însemnat în viața socială și culturală a poporului român.

Ca profesor catihet avusese mare influență asupra tinerilor preparanzi, „odraselele românești“, cari ducându-se la țară — fie care în satul lui — continua marea operă de trezire a conștiinței naționale românești.

De aceea pe noi astăzi nu ne mai interesează chestiunea originalității fabulelor lui, imitate după D. Obrodovici, „căci — după cum bine sesizează S. Vulcan problema — nu fabulele însăși au produs succesul mare, nu ele au făcut numele lui Țichindeal atât de popular, ci aplicațiunea pentru Români a învățăturilor cari urmează fabulelor, aplicațiuni al căror autor incontestabil este el“.

Tot în această privință mai citez opiniunile a celor mai de seamă istorici culturali ai noștri și anume: a D-lor prof. dela Universitatea din București: Ovid Densușianu și Nicolae Iorga. Iată-le:

„Dacă originalitatea s'a văzut pe urmă că nu era însușirea lui, altceva i-a lăsat îndreptățirea să fie amintit în istoria literaturii noastre: popularitatea pe care a avut-o multă vreme, popularitate care presupune, firește o înrâurire asupra sufletului celor din generația bătrână“¹³⁾).

Iar D-l N. Iorga ajunge la următoarea concluzie: „Nu în originalitatea scrierilor sale — în care odată patrioți entuziaști ca Eliade vedeau „tablele legii aduse în pustie“, o enciclopedie com-

12) Vezi An. Acad. rom. S. II T. XIV p. 323 citat din lucrarea lui V. A. Urche „Despre fabule în genere și în special Țichindeal“... 1866.

13) O. Densușianu : O. C. p. 86.

plectă de „filosofie, religie, morală și bună credință”, — nu în adâncimea și noutatea gândurilor sau în frumusețea formelor își găsește îndreptățirea, reputația de care se bucură încă Dimitrie Țichindeal, paroh și învățător.

Există o alta, care nu se poate distruge prin dovezi de împrumuturi sau de „plagiat: aceia anume că acest umil prelucrător a rezumat, în sine, a reprezentat prin viața și lucrările sale, în chipul cel mai puternic, starea de spirit, în care mijia conștiința națională a Românilor din Banat, în vremea marii mișcări de idei ardeleană. E o figură reprezentativă, și în jurul acestei figuri se pote grupa toată viața intelectuală românească din Banatul de atunci“¹⁴⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14) N. Iorga: Ist. lit. rom. Sec. XVIII vol. II p. 421.